

**МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДСЭН
ХУУЛИЙН ЦЭЦИЙН ДҮГНЭЛТ**

2020 оны 12 дугаар сарын 23-ны өдөр

Дугаар 11

Улаанбаатар хот

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН СОНГУУЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН 35 ДУГААР ЗҮЙЛИЙН 35.2.1
ДЭХ ЗААЛТ ҮНДСЭН ХУУЛИЙН ХОЛБОГДОХ ЗААЛТЫГ ЗӨРЧСӨН ЭСЭХ МАРГААНЫГ
ХЯНАН ХЭЛЭЛЦСЭН ТУХАЙ**

Үндсэн хуулийн цэцийнхуралдааны танхим 14.00 цаг

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэцийн дунд суудлын хуралдааныг Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн Г.Баясгалан даргалж, Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн Ш.Цогтоо, Д.Солонго, Б.Буяндэлгэр, Ц.Нанзаддорж /илтгэгч/ нарын бүрэлдэхүүнтэй, нарийн бичгийн даргаар Б.Мөнхгэрэлийг оролцуулан Үндсэн хуулийн цэцийн хуралдааны танхимд нээлттэй хийв.

Үндсэн хуулийн цэцийн дунд суудлын хуралдаанд мэдээлэл гаргагч, иргэн Б.Оюунцэцэг болон Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Сүхбаатар нар оролцов.

Үндсэн хуулийн цэцийн дунд суудлын хуралдаанаар Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 35 дугаар зүйлийн 35.2.1 дэх заалт Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2, Дөчин долдугаар зүйлийн 1, Дөчин есдүгээр зүйлийн 1, 2 дахь хэсгийг тус тус зөрчсөн эсэх тухай маргааныг хянан хэлэлцэв.

Нэг. Нийслэлийн Чингэлтэй дүүргийн 3 дугаар хорооны оршин суугч, иргэн Б.Оюунцэцэг Үндсэн хуулийн цэцэд хандаж дараах агуулга бүхий мэдээллийг гаргажээ. Үүнд:

"Монгол Улсын Их Хурлаас 2019 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдөр баталсан Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 35 дугаар зүйлийн 35.2 дахь хэсэгт "Зөрчил болон гэмт үйлдлийнх нь явцад, эсхүл хэргийн болон зөрчлийн газарт нотлох баримттай нь баривчилснаас бусад тохиолдолд нэр дэвшигчид холбогдуулан Сонгуулийн ерөнхий хорооны зөвшөөрөлгүйгээр эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх болон зөрчил шалган шийдвэрлэх дараах ажиллагаа явуулахыг хориглоно." гээд 35.2.1 дэх заалтад "... баривчлах, ... цагдан хорих;" гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Нэгдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт "... хууль дээдлэх нь төрийн үйл ажиллагааны үндсэн зарчим мөн.", Дөчин долдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Монгол Улсад шүүх эрх мэдлийг гагцхүү шүүх хэрэгжүүлнэ.", Дөчин есдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Шүүгч хараат бус байж, гагцхүү хуульд захирагдана.", мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт "... төр, ... байгууллагын албан тушаалтан, ... хэн боловч шүүгчээс шүүн таслах үүргээ хэрэгжүүлэхэд хөндлөнгөөс оролцож болохгүй." гэснийг тус тус зөрчсөн гэж үзэж байна.

Учир нь Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.1 дэх хэсэгт "Энэ хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томъёог доор дурдсан утгаар ойлгоно." гээд 3.1.3 дахь заалтад "'нэр дэвшигч" гэж ... нэр дэвшигчийн үнэмлэх авсан Монгол Улсын иргэнийг;" гэж заасан. Хэрвээ нэр дэвшигч нь нэр дэвшигч болохоосоо өмнө нэгэнт сэжигтэн болсон бол түүнийг тухайн хэрэгт нь холбогдуулан баривчлах, эсхүл яллагдагч, шүүгдэгч болсон бол цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авах зайлшгүй шаардлага үүсэж болзошгүй. Эдгээр ажиллагаа нь шүүхийн зөвшөөрөл, шийдвэрээр явагддаг ба шүүх ийнхүү шийдвэр гаргахдаа Сонгуулийн ерөнхий хорооны зөвшөөрлийг авахаар заасан нь Үндсэн хуулийн дээр дурдсан заалтуудыг зөрчсөн. Өөрөөр хэлбэл, шүүх эрх мэдлийн бие даасан, шүүгчийн хараат бус байдалд хөндлөнгөөс оролцох боломжийг олгосон заалт байна.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 14.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Яллагдагч, шүүгдэгчид ... дараах таслан сэргийлэх арга хэмжээ авна." гээд 1.5 дахь заалтад "цагдан хорих;" гэж, мөн зүйлийн 3 дахь хэсэгт "Мөрдөн байцаалтын явцад энэ зүйлийн ... 1.5-д заасан таслан сэргийлэх арга хэмжээг шүүхийн зөвшөөрлөөр, эрүүгийн хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх явцад энэ зүйлийн ... 1.5, ...- д заасан таслан сэргийлэх арга хэмжээг шүүх авна." гэж тус тус заасан. Эндээс харвал Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн дээрх заалтад заасан "цагдан хорих" ажиллагаа нь шүүхийн зөвшөөрлөөр, шүүхийн шийдвэрийн дагуу явагддаг таслан сэргийлэх арга хэмжээний нэг төрөл байна.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 4.1 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Прокурор ... дараахь эрхтэй:" гээд 2.7 дахь заалтад "хойшуулшгүйгээс бусад тохиолдолд сэжигтнийг баривчлах саналыг шүүхэд хүргүүлэх, ..." гэж, мөн хуулийн 31.4 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт "Шүүх нь ... сэжигтнийг баривчлах эсэхийг шийдвэрлэнэ." гэж, 31.5 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Мөрдөгч ... сэжигтнийг шүүхийн зөвшөөрөлгүй баривчилж болно:" гэж, мөн зүйлийн 3 дахь хэсэгт "Мөрдөгч сэжигтнийг энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу баривчилсан бол 24 цагийн дотор шүүх шийдвэрлэнэ." гэж тус тус зааснаас харвал баривчлах ажиллагаа нь эцэстээ шүүхийн шийдвэрээр явагддаг байна.

Монгол Улсын Шүүхийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1 дэх хэсэгт "Шүүх нь хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллагаас бие даасан байх бөгөөд шүүх эрх мэдлийг аливаа байгууллага, этгээдээс хараат бусаар хэрэгжүүлнэ.", 6.2 дахь хэсэгт "Шүүхийн бие даасан байдлын зарчмыг алдагдуулсан, дордуулсан хууль тогтоомж болон захиргааны акт гаргахыг хориглоно." гэж заасан нь шүүхийн бие даасан, шүүгчийн хараат бус байх Үндсэн хуулийн зарчмыг баталгаажуулжээ. ...

Шүүхийн бие даасан, шүүгчийн хараат бус байдал нь хууль дээдлэх ёс, шүүх эрх мэдлээ шударгаар хэрэгжүүлэх үндсэн баталгаа, урьдчилсан нөхцөл болдог ба "... Шүүгч нь гүйцэтгэх болон хууль тогтоох эрх мэдлийн байгууллагын зүй бус харилцаа холбоо, нөлөөнөөс

ангид байх төдийгүй тэдгээрээс үл хамаарах хөндлөнгийн этгээд байна. Шүүгч нь албаны чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ шүүхийн үйл ажиллагааны болон институтийн бие даасан байдлын баталгааг хангах, бэхжүүлэхийг эрмэлзэнэ. ..." гэж Бангалорын зарчимд заасан байдаг.

Иймд Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 35 дугаар зүйлийн 35.2.1 дэх заалтад "... баривчлах, ... цагдан хорих;" гэсэн нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн холбогдох заалтыг зөрчсөн эсэхийг тогтоож өгнө үү." гэжээ.

Хоёр. Монгол Улсын Их Хурлын итгэмжлэгдсэн төлөөлөгч, Улсын Их Хурлын гишүүн Ж.Сүхбаатар Үндсэн хуулийн цэцэд ирүүлсэн тайлбартаа:

"... Үндсэн хуулийн Гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Монгол Улсад засгийн бүх эрх ард түмний мэдэлд байна. Монголын ард түмэн төрийн үйл хэрэгт шууд оролцож, мөн сонгож байгуулсан төрийн эрх барих төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан энэхүү эрхээ эдэлнэ." гэж; Арван зургадугаар зүйлд иргэний салгаж үл болох үндсэн эрхийг баталгаажуулахдаа 9 дэх заалтад "шууд буюу төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан төрийг удирдах хэрэгт оролцох эрхтэй. Төрийн байгууллагад сонгох, сонгогдох эрхтэй. Сонгох эрхийг арван найман наснаас эдэлнэ. Сонгогдох насыг төрийн зохих байгууллага, албан тушаалд тавих шаардлагыг харгалзан хуулиар тогтооно;" гэж тус тус заасан. ...

Сонгууль нь парламент ард түмний хүсэл зоригийн илэрхийлэл болохын хувьд тэднийг төлөөлөх эрх олж авахын тулд тогтмол тодорхой хугацаанд явагдаад дуусдаг, парламентын цөөнхөд олонх болох боломж олгохоос гадна, иргэд өөрсдийгөө төлөөлүүлж сонгосон парламентын гишүүнтэй хариуцлага тооцох эсэх боломжийг бүрдүүлэх зорилго бүхий ардчиллын үндсэн элементийн нэг гэж сонгуулийн эрх зүйд үздэг бөгөөд төрийн эрхийг барилцах, эрх баригчдын үйл ажиллагаанд хяналт тавих боломжийг бүрдүүлэх үйл ажиллагаа юм. Ийм учраас нэр дэвшигч нь хуульд заасан болзол, шалгуурыг хангаж "сонгуульд нэр дэвшигч" болсон мөчөөс эхлэн тэгш, шударгаар өрсөлдөх боломжийг бүрдүүлэх, улс төрийн зүй бус нөлөөлөлд өртөхгүй байх, хууль тогтоох эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч байгууллага өөрийгөө эмхлэн зохион байгуулахад шүүх, гүйцэтгэх эрх мэдлийн зохисгүй үйлдлээс сэргийлэх шаардлага тавигддаг тул сонгуульд нэр дэвшин оролцож буй этгээдэд улс орнууд "нэр дэвшигчийн үйл ажиллагааны баталгаа"-г хуулиар тусгайлан тогтоож өгдөг.

Харин аль ч улс оронд энэхүү тодорхой хугацааны тэгш, шударга өрсөлдөөний боломжийг бүх талаар бүрдүүлж, сонгуулийг зохион явуулдаг хараат бус байгууллага байх бөгөөд энэ нь сонгуулийн төв байгууллага байна. Монгол Улсын хувьд Улсын Их Хурлаас 2006 оны 01 дүгээр сарын 12-ны өдөр баталсан Сонгуулийн төв байгууллагын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.2 дахь хэсэгт "Сонгуулийн ерөнхий хороо /цаашид "Хороо" гэх/ нь Монгол Улсын Их Хурлын болон Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн сонгууль, ард нийтийн санал асуулгыг зохион байгуулж явуулах бүрэн эрхтэй төрийн байгууллагамен." гэж заасан байдаг.

Гадаадын зарим улс оронд ч мөн сонгуулийн хуулиудад манай улсын хуулийн зохицуулалттай ижил төрлийн зохицуулалт байна. Тухайлбал, ОХУ-ын Холбооны хурлын Төрийн Думын гишүүний сонгуулийн тухай хуулийн 54 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт "нэр дэвшигчийн үйл ажиллагааны баталгаа"-г хуульчлахдаа нэр дэвшигчтэй холбогдуулан эрүүгийн хэрэг үүсгэх, таслан сэргийлэх арга хэмжээ авах болон захиргааны хариуцлага хүлээлгэхээр бол Сонгуулийн төв байгууллагад нь заавал мэдэгдэхээр заасан.

Литва Улсын Сеймын сонгуулийн тухай хуулийн 49 дүгээр зүйлд "парламентын сонгуульд нэр дэвшигчийн халдашгүй байдал"-ыг хуульчилсан бөгөөд ингэхдээ 49.1 дэх хэсэгт "Сонгуулийн төв хорооны зөвшөөрөлгүйгээр сонгуулийн компани ажлаас шинээр сонгогдсон Сеймын анхдугаар чуулган хүртэлх хугацаанд нэр дэвшигчийг баривчлах болон аливаа хэлбэрээр эрх чөлөөг нь хязгаарлах, түүнчлэн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж үл болно." гэж заасан.

Гүрж Улсын Сонгуулийн хуулийн 122 дугаар зүйлд "парламентын гишүүнд нэр дэвшигчийн халдашгүй байдал" гэсэн зохицуулалтыг хуульчилсан бөгөөд Сонгуулийн төв хорооны зөвшөөрөлөөр нэр дэвшигчид таслан сэргийлэх арга хэмжээ авахаар зохицуулсан байна. Үүнтэй ижил төстэй зохицуулалттай улс орон цөөнгүй бий.

Иймд Улсын Их Хурал энэхүү үзэл баримтлалаар 2011 онд баталсан Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.2 дахь хэсэгт "Гэмт хэрэг үйлдэж байхад нь буюу гэмт хэргийн газарт гэмт үйлдлийнх нь нотлох баримттайгаар баривчилснаас бусад тохиолдолд нэр дэвшигчийг Сонгуулийн ерөнхий хорооны зөвшөөрөлгүйгээр эрүүгийн хариуцлагад татах, баривчлах, албадан саатуулах, цагдан хорих, түүнд шүүхийн журмаар захиргааны шийтгэл ногдуулах, орон байр, албан тасалгаа, тээврийн хэрэгсэл, биед нь үзлэг, нэгжлэг хийх, түүнчлэн захиргааны санаачилгаар ажлаас халахыг хориглоно." гэж; 2015 онд баталсан Сонгуулийн тухай хуулийн 76 дугаар зүйлийн 76.2 дахь хэсэгт "Гэмт хэрэг үйлдэж байхад нь буюу гэмт хэргийн газарт гэмт үйлдлийнх нь нотлох баримттайгаар баривчилснаас бусад тохиолдолд нэр дэвшигчид холбогдуулан сонгуулийн байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр дараах эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа явуулж болохгүй." гээд 76.2.1 дэх заалтад "эрүүгийн хариуцлагад татах буюу эрүүгийн хэрэг үүсгэх"; 76.2.2 дахь заалтад "баривчлах"; 76.2.3 дахь заалтад "албадан ирүүлэх"; 76.2.4 дэх заалтад "цагдан хорих"; 76.2.5 дахь заалтад "орон байр, албан тасалгаа, тээврийн хэрэгсэл, биед нь үзлэг, нэгжлэг хийх." гэж; улмаар 2019 онд баталсан Монгол Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 35 дугаар зүйлийн 35.2 дахь хэсэг, 2020 онд баталсан Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.2 дахь хэсгүүдэд тус зохицуулалтыг хэвээр хадгалан хуульчилсан.

Энэ нь аль ч шатны сонгууль, тэр дундаа Улсын Их Хурлын болон Ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшигч нь сонгуулийн компани ажлын хугацаанд сонгогчидтой уулзах болон хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр өөрийн мөрийн хөтөлбөрийг танилцуулах замаар сонгуулийн сурталчилгаагаа биечлэн явуулж сонгогдох эрхээ тэгш эдлэх, нөгөө талаас иргэд өөрсдийн хүсэл зоригийн илэрхийлэл болсон төлөөллийн байгууллага сонгож байгуулах үйл явцын үр дүнд зохиомлоор, зүй бусаар нөлөөлөхийг хааж, нэр дэвшигчдэд адил тэгш, шударгаар өрсөлдөх боломжийг бүрдүүлэх, улмаар Монгол төрийг эмхлэн байгуулах суурь үндсийг хамгаалах зорилготой зохицуулалт